

Prvo poglavje

EDUKACIJA, SIMBOLNI NADZOR IN DRUŽBENE PRAKSE¹

V tem predavanju² bi rad z vami delil nekaj misli o edukaciji in simbolnem nadzoru. Začel bom s hipotezo, ki jo navajam v nadaljevanju in jo bom poskušal utemeljiti. Tudi če je napačna, je lahko še vedno zanimiva. *Bolj ko so načela produkcijskih sil abstraktna, enostavnejša je družbena delitev dela ob hkrati kompleksnejši družbeni delitvi dela simbolnega nadzora.* Hipoteza od mene zahteva, da na začetku opišem dve družbeni delitvi dela, njun odnos in to, kar ju generira – tj. edukacijo. Ob tem bom moral pokazati, na kakšen način je vsaka od njiju v odnosu z edukacijo in kakšne so posledice tega odnosa. Ker imamo vsi predstavo o družbeni osnovi načina produkcije in ekonomskem polju, ki ga generira in spreminja, bom o tem polju povedal zelo malo.

Kakorkoli že, po drugi strani je mogoče, da je manj poznano pojmovanje družbene delitve dela na področju simbolnega nadzora, čeprav mislim, da imamo vsi tudi določeno predstavo o tem, na kaj se nanaša: novi poklici, ki regulirajo misel, telo, družbena razmerja, njihov poseben kontekst in časovne projekcije. Večino prve polovice tega predavanja bom namenil opisovanju, analizi in oblikovanju jezika, ki omogoča govoriti o tem.

Opredelil bom simbolni nadzor, polje tega nadzora, njegove akterje (*agents*) in njihove vloge. Potem bom pokazal na razliko med tem poljem in poljem kulture. V nadaljevanju bom preverjal hipotezo, kar bo zahtevalo do določene mere brezobziren in hiter prelet približno sedemsto let in obrat v prihodnost. Če je hipoteza uporabna, potem gotovo ne bo uporabna za vas ali za vaše otroke, ampak mogoče za njihove otroke.

Začel bom z zelo hitrim pregledom pomembnejših idej o razmerju med ekonomskim in kulturnim. Igro je začel Marx s svojim epitafo o idealizmu: življenje (*existence*) določa zavest.³ Dobro znana metafora o »materialni osnovi« in »nadgradnji« je za naslednjih sto let usmerila razpravo k razmerju med poljem ekonomije in kulture. Veliko interesa je nedvomno

1 Prevedeno poglavje je prevod 4. poglavja IV. knjige *Class, Codes and Control*. Pri prevodu smo v celotnem delu kot osnovo uporabljali izdajo London, New York: Routledge 2003. Prevod Slavko Gaber (op. ur.).

2 To poglavje je v bistvu javno predavanje, predstavljeno leta 1988 v Santiagu. Predavanje je omogočil CIDE, da bi z njim uvedli prevod in objavo vabljene seminarja *Poder, Educación y Contiencia Sociologia de la Transmision Cultural*, ki sem ga imel na CIDE leta 1985. Želel bi se zahvaliti dr. Cristianu Coxu za podporo, spodbudo in koristne razprave. Za pripombe sem hvaležen tudi profesorju Geraldu Graceu.

3 Prim. Teze o Feuerbachu, MEID, II. zv., Cankarjeva založba, 1979 (op. prev.).

zbudilo dejstvo, da je Marxova analiza polja ekonomije ter njegove družbene osnove in nasprotij bistveno bolj sistematična in zgodovinsko locirana kot njegova analiza polja kulture in njenega oblikovanja zavesti.

Od konca petdesetih let so te ideje doživele pomembne predelave. Gramscijeve analize civilne družbe, hegemonije, intelektualcev in kulturne transformacije so bile zelo vplivne. Althusser je pri analizi ideologije in aparatov države svoj argument v veliki meri oprl na Gramscija. Njegov učenc Poulantzas pa je izvedel veliko bolj strukturirane analize razrednih skupin, ideologije in specializacij zavesti. Kakorkoli že, čeprav se je neomarksizem osredinil na vprašanja ideologije in zavesti, je po mojem mnenju še vedno na delu zelo neprepričljiva in neustrezna opredelitev razmerja med diskurzi, družbenimi odnosi, delitvijo dela in sistemi prenosa, ki vzpostavljajo odnos med ideologijo in zavestjo.

S povsem druge in nasprotne perspektive je Foucaultova analiza oblasti, vednosti in diskurza mogočen poskus razložiti nove oblike diskurzivnega pozicioniranja subjekta. Vendar pri njem, presenetljivo, ne najdemo dejanske analize kompleksa zastopstev (*agencies*), akterjev, družbenih odnosov, preko katerih naj bi oblast, vednost in diskurz nastopali kot regulativni mehanizmi. Prav tako ne najdemo razprave o modalitetah nadzora. Pri njem imamo na neki način opraviti z diskurzom brez družbenih razmerij. Foucault prav tako skoraj povsem pušča ob strani vsako sistematično analizo skupnega imenovalca vseh diskurzov, edukacijo in modalitete njenega prenosa. Za teoretika, ki se ukvarja z vprašanjem normalizacije,⁴ proizvedene z novim diskurzom oblasti, je nenavadno, da pusti ob strani edukacijo, še bolj čudno pa je, da pri tem pusti ob strani religiozni diskurz. Naj bo povsem jasno: to predavanje nikakor ni poskus, da bi zapolnili to praznino, njegov namen je morda zgolj orisati, kako bi jo bilo mogoče zapolniti.

4 »Tako postaneta nadziranje in z njim normaliziranje dva izmed velikih oblastnih instrumentov na koncu klasične dobe. Znamenja, ki so izražala statute, privilegije in pripadnosti, postopoma nadomeščajo s celim sistemom stopenj normalnosti ali jim ga vsaj dodajajo; te stopnje so znaki pripadnosti homogenemu družbenemu telesu, ki pa imajo sami na sebi vlogo razvrščanja, hierarhiziranja in distribuiranja stopenj. Normalizacijska oblast v določenem pomenu prisiljuje k homogenosti; hkrati pa individualizira, ko omogoča merjenje odmikov, določanje ravni, ugotavljanje posebnosti in koristno rabo razlik, s tem, da jih prilagaja drugo drugi. Oblast norme seveda brez težav deluje v sistemu formalne enakosti, saj v homogenost, ki je pravilo, kot koristno nujnost in hkrati kot rezultat merjenja uvaja vse, kar je degradirano v individualnih razlikah.« (Foucault 2004, 204.) Dvomu je podvrženo vprašanje, ali diskurzi normalizacije dejansko individualizirajo tako, *da privedejo do individualizacije*. Mogoče bi bilo trditi, da je družbena osnova vidne oblasti mehanska solidarnost, družbena osnova nevidne oblasti pa organska solidarnost. Tako je družbena osnova za nastanek specializirane medsebojno odvisne razlike proizvedena z obliko solidarnosti, v kateri se ljudje soočajo drug z drugim kot individui, in vrednostni sistem ne proizvaja morale, ki podrobno regulira vedenje. To je predpogoj normalizacije, predpogoj za razvoj njenih diskurzov in za spremembe v modaliteti simbolnega nadzora.

Simbolni nadzor, polje, akterji, diskurzi

Začel bom na začetku. Simbolni nadzor: v bistvu in na kratko je simbolni nadzor sredstvo, s katerim zavest pridobi posebno obliko, distribuirano z oblikami komunikacije, ki prenašajo določeno porazdelitev oblasti in dominantnih kategorij kulture (*cultural categories*). Simbolni nadzor prevede oblastna razmerja v diskurz in diskurz v razmerja moči. Ob tem lahko dodam, da lahko tudi spremeni samo naravo oblastnih razmerij. Skratka – kočljiv mehanizem. Na kratko bom opisal polje simbolnega nadzora in njegovo delovanje v primerjavi z delovanjem polja produkcije.

S »poljem simbolnega nadzora« merim na nabor agencij; akterjev, ki se specializirajo v diskurzivnih kodih, ki jih obvladujejo. Ti diskurzivni kodi, načini relacij, mišljenja, čutenja, specializirajo in distribuirajo oblike zavesti, družbenih razmerij in dispozicij. Ob tem ko dominantni akterji ekonomskega polja uravnavajo sredstva, kontekste in možnosti fizičnih virov, dominantni akterji polja simbolnega nadzora uravnavajo sredstva, kontekste in možnosti diskurzivnih virov. V ekonomskem polju se torej uravnavajo produkcijski kodi, v simbolnem polju pa diskurzivni. O teh poljih lahko zapišemo nekaj komentarjev.

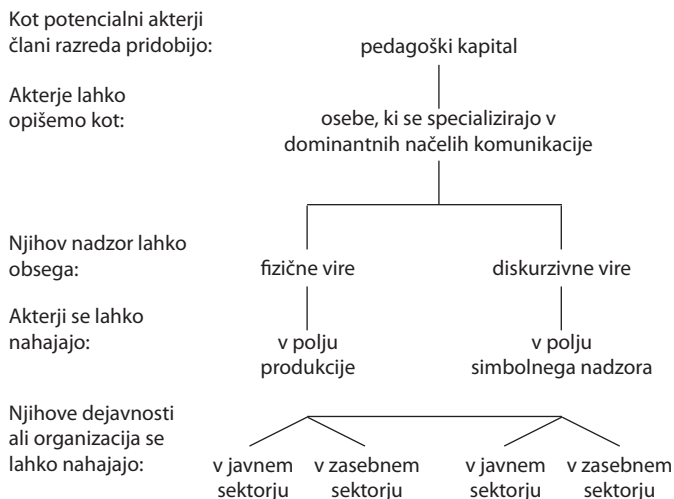
1. V ekonomskem polju deluje izrecna vzajemna odvisnost njegovih specializiranih funkcij in agencij. V primeru polja simbolnega nadzora pa je verjetno, da so tako agencije kot vloge dojete kot nepovezane in specializirane, njihove izhodiščne ideologije pa so manj razvidne.
2. Dominantni akterji ekonomskega polja naj bi imeli skupne interese in ideologijo, medtem ko v polju simbolnega nadzora nimamo nujno opraviti s skupno ideologijo njegovih dominantnih akterjev, polje pa dokaj verjetno, odvisno od avtonomije polja od države, konstituirajo nasprotujoče si pozicije.
3. Kompleksnost delitve dela v enem polju ne določa kompleksnosti v drugem. Polja se lahko med seboj razlikujejo neodvisno druga od drugih.

Akterji prevladujočih diskurzov – produkcija in simbolni nadzor

Začeli bomo z razlikovanjem med kategorijami akterjev, specializiranih v dominantnih diskurzivnih kodih, ki so z večjim dosegom edukacije vse bolj dostopni. Ti diskurzivni kodi so lahko v neposrednem razmerju s fizičnimi viri. V tem primeru akterji postanejo dominantni akterji

(vendar ne nujno vladajoči akterji) v polju produkcije (ekonomsko polje) in so odgovorni za upravljalvske, tehnološke, administrativne, finančne funkcije. Diskurzivni kodi pa ne morejo imeti neposrednega razmerja s fizičnimi viri in lahko imajo neposredno razmerje zgolj z diskurzivnimi viri.⁵ V tem primeru njihovi akterji postanejo akterji simbolnega nadzora in so odgovorni za niz specializiranih vlog – duhovniki, zdravniki, znanstveniki, socialni delavci, uradniki, ki skrbijo za osebje (gl. razvrščanje v nadaljevanju). Akterji simbolnega nadzora lahko delujejo v polju produkcije (znanstveniki, zdravniki, arhitekti, psihologi, administratorji) ali pa v agencijah, ki so specializirane za simbolni nadzor. Enako lahko akterji produkcije delujejo v specializiranih sektorjih v polju produkcije ali pa v agencijah, ki se specializirajo v simbolnem nadzoru. Vendar so prakse akterjev produkcije, kjerkoli se že nahajajo, v neposrednem odnosu s sredstvi, konteksti in možnostmi fizičnih virov.

Oblikujemo pa še druge delitve. Akter je lahko lociran v polju produkcije ali v polju simbolnega nadzora, svojo funkcijo pa lahko izvaja bodisi v javnem bodisi v zasebnem sektorju. Funkcija, ki jo opravlja, je tako lahko del državnega nadzora ali pa zasebnega podjetja. Slika 1 tako v diagramu prikaže razlike.

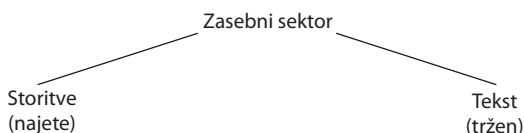
Slika 1

Problem se pojavi, ko obravnavamo agencije v polju produkcije, ki imajo jasne in izrecne funkcije simbolnega nadzora, vendar, kot bomo videli, ne veljajo za specializirane agencije simbolnega nadzora, ki delujejo v polju nadzora. Pri tem imamo v mislih gledališča, zasebne umetniške galerije,

⁵ Kot sem opozoril na drugem mestu, je razlika med fizičnimi in diskurzivnimi viri razlika nizke ravni. Jasno je, da ni mogoče nobenega vira realizirati brez diskurza.

filme, televizijo (delujočo v zasebnem sektorju), založniške hiše, časopise itd. Kaj te agencije, ki opravljajo vlogo simbolnega nadzora, loči od agencij v polju simbolnega nadzora? Menimo, da te agencije, ki delujejo v ekonomskem polju, ločita od tistih, ki delujejo v polju simbolnega nadzora, dve značilnosti. Prva se nanaša na njihovo *notranjo organizacijo*, druga pa na razliko v *funkciji*.

Najprej moramo razlikovati med različnima praksama, ki ju opravljajo akterji simbolnega nadzora, delujoči v zasebnem sektorju (slika 2).

Slika 2

Storitve: Akterji simbolnega nadzora, ki delujejo v zasebnem sektorju, lahko nudijo storitve, ki jih je mogoče najeti podobno kot akterje produkcije (računovodje). Takšni akterji lahko opravljajo svoje delo v zasebnih klinikah, kot pravniki, psihoterapevtke itn., in so najeti ter delujejo kot osebe-poslovneži – kot podjetnice. Odločitev, ali bo nekdo te dejavnosti kot podjetniške prakse vključil v polje simbolnega nadzora ali pa jih bo obravnaval kot specializirane zunanje dejavnosti, je povezana z raziskovanjem in njegovimi problemi. Kljub vsemu pa je razlika pomembno imeti v mislih iz razlogov, ki bodo postali jasni v nadaljevanju.

Tekst: Akterji simbolnega nadzora se lahko odločijo, da ne bodo ponudili storitve, ki jo je mogoče najeti, temveč kreirajo *tekst*, ki se pojavi na trgu. Pri tem imamo v mislih novinarje, oblikovalce, urednike, igralce, direktorje itn., ki v bistvu delujejo v agencijah v polju produkcije, a so sami akterji simbolnega nadzora. V teh agencijah ti akterji kreirajo tekst, a nimajo moči nad njim. Moč nad tekstom imajo tisti, ki ga *tržijo*. Mogoče je reči, da imajo tisti, ki ga proizvedejo, nadzor nad pričakovanimi realizacijami. Ko imamo opravka z agencijo, ki se ukvarja s trženjem teksta, je to agencija, ki uporablja dva razreda akterjev: ene s polja produkcije, ki posedujejo moč, in druge s polja simbolnega nadzora, ki imajo nadzor nad omejenim tekstom.

Jasno je, da imajo agencije, ki tržijo tekste (gledališče, filme, tisk, množične medije, zasebne galerije, televizijo itn.), v sebi notranjo napetost, ki se napaja v srečevanju dveh vrst različno specializiranih akterjev – enih s področja produkcije fizičnih virov in drugih s področja diskurzivnih virov.

Sedaj lahko razlikujemo med agencijami s funkcijami simbolnega nadzora, ki delujejo v ekonomskem polju, in agencijami, ki se specializirajo za simbolni nadzor, potekajoč v polju simbolnega nadzora.

Razlike v notranji organizaciji: Agencije v ekonomskem polju z vlogo simbolnega nadzora tržijo tekst in tržnik(i) ima(jo) oblast nad tekstom, oblast nad njegovo obliko, vsebino, kontekstom, možnostmi, distribucijo. Specializirane agencije v polju simbolnega nadzora pa so seveda podvržene politiki, ekonomiji in omejitvam, običajno s strani države. Vendar so v družbah s strankarskimi sistemi in regularnimi volitvami politika, ekonomija in omejitve podvržene ljudskemu ocenjevanju in spremembi, na katero pa lahko vplivajo akterji, ki opravljajo storitve v polju simbolnega nadzora.

Razlika v splošni vlogi: V tej točki se nahaja večja razlika v splošni vlogi funkcij simbolnega nadzora v polju produkcije in polju simbolnega nadzora. Agencije, ki delujejo v polju simbolnega nadzora, imajo po Foucaultu *izrecno vlogo normalizacije*. To pomeni, da proizvajajo splošne norme za upravljanje zakonov, zdravja (fizičnega, mentalnega, socialnega), edukacije ter za legitimno produkcijo in reprodukcijo samega diskurza.

Tako lahko med agencijami v polju simbolnega nadzora in v polju produkcije razlikujemo v smislu razlik v notranji organizaciji in razlik v splošni vlogi. Ob tem naj bi bilo mogoče razlikovati med praksami realizacij akterjev simbolnega nadzora glede na to, ali delujejo v polju simbolnega nadzora ali v polju produkcije (v polju ekonomije). Če delujejo v agencijah, ki tržijo tekst – izdajateljske hiše, gledališča, filmi, televizija, kozmetične hiše, modne hiše – bi lahko dejali, da delujejo v polju kulture.⁶ Tako bi lahko razlikovali polje simbolnega nadzora v polju produkcije in v polju kulture. V tem primeru bi se lahko ukvarjali z razmerji znotraj teh polj in z njihovim razmerjem do države.

Delitev dela med akterji simbolnega nadzora

Nekateri od omenjenih akterjev lahko delujejo v agencijah znotraj polja simbolnega nadzora, produkcije ali kulture.

Regulatorji: To so agencije in akterji, katerih vloga je opredeliti, spremljati (*monitor*) in ohranjati meje oseb in dejavnosti. Dejavnost naj bi vključevala pravni sistem in agencije s področja vere. Vključili bi tudi policijske

6 »Kulture« ne moremo izenačiti s poljem kulture, ker je to le ena od njenih modalitet realizacije.

in zaporniške storitve. Do točke, do katere jih lahko v njihovi celovitosti razumemo kot pedagoške prakse,⁷ bi med regulatorje vključili tudi policijske storitve in storitve zaporov.

Popravljalci: To so agencije in akterji, katerih vloga je diagnosticirati, preprečevati, popravljati, oposamiti tisto, kar šteje za delitev na družbena razmerja med telesom in mislijo. V različnih časih lahko nekateri popravljalci delujejo tudi kot regulatorji. Spet drugič bodo nekateri popravljalci v konfliktu z regulatorji. Specializirane storitve v tem polju so lahko na primer medicinske, psihiatrične in socialne.

Reproducenti: učitelji.

Razširjevalke: akterji na področju množičnih in specializiranih medijev.

Oblikovalci: ustvarjalci (*creators*) tistega, kar velja za razvoj znotraj oblik simbolnega ali za spremembo teh oblik na področju umetnosti, obrti in naravoslovja (*sciences*).

Izvajalke: so akterji, katerih vloga je administrativna (javni uslužbenci, lokalna oblast), najti pa jih je mogoče v vseh agencijah in vseh poljih.

Specializirane agencije v polju simbolnega nadzora – primeri:

Regulatorji: religiozni, pravni.

Popravljalke: medicina, psihiatrija, socialno skrbstvo, svetovalnice, ustanove za usmerjanje otrok.

Reproducentke: edukacija (šolski sistem).

Razširjevalci: državne medijske agencije, nacionalno gledališče, opera, balet, glasba (*music*), galerije.

Oblikovalke: univerze, raziskovalna središča, agencije visokega izobraževanja, raziskovalni sveti, zasebne fundacije.

Izvajalci: javni servis, osrednje in lokalne oblasti (*government*).

.....
7 Lahko se zdi nenavadno, da storitve policije in zaporov vključujemo v kategorijo simbolnega nadzora. Na tem mestu pozornost usmerjamo na pedagoške značilnosti njunih funkcij in različne oblike njihovih realizacij, na primer na variacije posredovanja med policijo in skupnostmi, variacije v njihovem usposabljanju, variacije v konceptu zapora, zapornika, omejevanja.

Te agencije lahko država neposredno nadzoruje ali pa tudi ne. Nekatere morajo biti pod njenim nadzorom že po svoji opredelitvi. **Bistveno vprašanje je vedno stopnja njihove avtonomije ali pa odvisnosti od države ter še posebno stopnja, razpon in mesto avtonomije in odvisnosti.** Vse navedene agencije/akterji se ukvarjajo z ohranjanjem in spremembo reda z diskurzivnimi sredstvi in vse se ukvarjajo z vidiki normalizacije. Nazive akterjev/agencij kaže obravnavati na ozadju splošnih funkcij pri ohranjanju reda in v procesih normalizacije.

Agencije v polju simbolnega nadzora tako regulirajo specializirane diskurze komunikacije. Upravljajo (*operate*) dominantne diskurzivne kode, ki v družbi regulirajo razmerja, zavest in nagnjenja. Te agencije so lahko javne ali zasebne, in če so javne, so neposredno ali posredno podrejene državi. V večini sodobnih družb sta se postopno širili območje nadzora države – tako posredno kot neposredno – nad poljem simbolnega nadzora in nadomeščanje akterjev simbolnega nadzora z akterji produkcije kot upravljavci teh agencij.

Ideologija in akterji simbolnega nadzora

Če nas zanima ideološka usmerjenost akterjev simbolnega nadzora, bi ta analiza pokazala naslednje. Ideološka usmeritev akterjev je funkcija njihovega mesta v polju. Zdravnice, psihologi, kadroviki (*personnel officers*), arhitektke, raziskovalke, administratorji, ki delujejo v polju produkcije, imajo verjetno drugačne interese in identifikacije od podobnih akterjev v polju simbolnega nadzora. Skupna poklicna identiteta se lahko izkaže za manj pomembno od lokacije in položaja v polju.⁸

Povsem mogoče je nasprotovanje med akterji v polju simbolnega nadzora in akterji v polju produkcije. Nasploh so akterji v polju simbolnega nadzora močno zainteresirani za širitev javnih izdatkov, ker to ustvarja delovna mesta in povečuje doseg uporabnosti in vpliva, medtem ko so akterji v polju

8 Holland (1986) je izvedela empirično raziskavo o pojmovanjih adolescentov, adolescentk srednjega in delavskega razreda delitve dela doma in v industriji ter o njihovih socialnih odnosih, tako da je uporabila tu orisani model za razvrščanje poklicev njihovih staršev. V raziskavi je ugotovila razlike v pojmovanjih, ki so povezane z lokacijo staršev v določenem polju. Cox (1986) je uporabil enak model pri preučevanju družbenega ozadja reform v Čilu. Jenkins (1989) je model uporabila za razvrščanje kreatorjev in oblikovalcev progresivne vzgoje v študiji o New Education Fellowship. (Mednarodna organizacija, zapisana idealom t. i. progresivne edukacije. Leta 1921 jo je ustanovila Beatrice Ensor, pripadali pa so ji tudi edukatorji Maria Montessori, John Dewey, Ovide Decroly, Pierre Bouvet, Édouard Claparède in Adophe Ferrière. (Prim. Dewey, 2012, in tudi http://en.wikipedia.org/wiki/Progressive_education – *op. prev.*). Gouldner (1979) je priskrbel eno najboljših teoretskih poročil o izvoru, oblikovanjih, razlikovanjih in usodi tega, kar dojema kot novo kulturno buržoazijo, za katero je značilna specializirana skupnost govora. Gouldner se sklicuje na Bernsteinove sociolingvistične tekste, vendar pusti ob strani tekst Razred in pedagogike, vidne in nevidne, objavljen leta 1975 in dopolnjen leta 1977, v katerem je prvič predstavil ideje, o katerih govori v tem predavanju (op. ur. ameriške izdaje).

produkcije zainteresirani za omejevanje javnih izdatkov. Tako je verjetno, da pride do nasprotovanja med podobnimi akterji v obeh poljih glede vloge države in glede razmerja države do obeh polj. To nasprotje predstavlja nasprotje med frakcijami v novem srednjem razredu, ne samo glede vloge države, ampak tudi glede modalitet simbolnega nadzora (Bernstein, 1977d, 1988).

Polja, ideologija in družbeni razred

Na osnovi razlikovanj v vlogah, ki smo jih orisali, bi lahko, če oblikujemo bolj občutljivo poklicno omrežje, v katerem lahko obravnavamo vsako osebo, prišli do bolj strukturiranega razumevanja odnosa med ideologijo in družbenim razredom:

1. diskurzivna vloga: produkcija/simbolni nadzor;
2. lokacija polja: produkcija/simbolni nadzor;
3. položaj: lokacija v hierarhiji.

Povsem mogoče je, da podobne fizične in nadzorne prakse generirajo različne odnose med ideologijo in družbenim razredom glede na lokacijo polja (gl. Holland, 1986).

Za konec bi rad opozoril na vlogo edukacije v konstrukciji zavesti akterjev v poljih simbolnega nadzora in produkcije.

Polja, razred in oblikovanje zavesti

Na tem mestu bom širše predstavil formulacijo, ki sem jo prvič razvil v tekstu »Aspects of the relation between education and production« (Bernstein, 1977a). V tem tekstu razlikujem tri razrede akterjev:

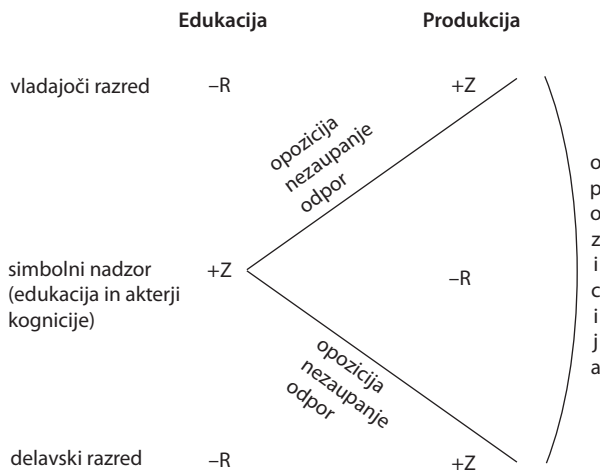
1. *vladajoči razred*: akterji, ki imajo odločilno moč pri sprejemanju odločitev o sredstvih, kontekstih in možnostih fizičnih virov ter nazadnje tudi odločilno moč glede produkcijskih kodov;
2. *akterji simbolnega nadzora*: nadzirajo sredstva, kontekste in možnosti diskurzivnih virov (diskurzivnih kodov) v agencijah v polju simbolnega nadzora;
3. *delavski razred*: agenti (*agents*),⁹ ki so na začetku podrejeni produkciji in diskurzivnim kodom, a ne nujno pasivno.

.....
 9 Zaradi omejenega dosega dejanskih izbir delavskega razreda tu namenoma ostajamo pri prevodu, ki je bližji rabi pojma agent, ki ga najdemo pri Bourdieuju (prim. Bourdieu, 2012) in je z njim poudarjena strukturna zavezanost individualnih ravnanj poljem, katerih del so konkretni agenti (op. prev).

V pričujoči analizi se bomo v bistvu ukvarjali z akterji simbolnega nadzora, ki delujejo v sistemu edukacije. Pri vseh treh se bomo vprašali, ali primarni vpliv na oblikovanje zavesti ob pogojih močnega razvrščanja (*classification*) med dvema poljema pripade polju edukacije ali polju produkcije (ekonomije); to predstavlja najbolj pogosto evropsko relacijo. Kjer obstaja močno razvrščanje, imata produkcija in edukacija ločena načela organizacije, ki so lastna vsakemu od polj. V primeru šibkega razvrščanja polji poveže skupno organizacijsko načelo, primer je Kitajska v času kulturne revolucije.¹⁰

Na sliki 3 znak (-) ponazarja, da ima ustrezno polje zgolj relativno šibek vpliv na zavest, znak (+) pa, da ima ustrezno polje relativno močan vpliv na zavest. Zaradi izostritve te razlike smo znaku minus dodali R, znaku + pa Z. Pri tem R pomeni, da je polje regulator, se pravi, da vpliva na način, stil, medtem ko Z pomeni, da polje konstituira zavest oz. da je polje primarni prostor interesov, družbenih odnosov in usmeritev. Diagonali, ki izhajata iz simbolnega nadzora, kažeta na pričakovane odnose med temi akterji ter akterji vladajočega in delavskega razreda (nasprotje, nezaupanje, odpor), lok, ki povezuje vladajoči in delavski razred, pa predstavlja pričakovani odnos nasprotovanja.

Če sedaj za vsako skupino zastavimo vprašanje, kje je najverjetnejši lokus oblikovanja zavesti v pogojih močnega razvrščanja, **predpostavljamo naslednje odgovore.**

Slika 3

¹⁰ Gl. http://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_Revolution.(op. ur.)

Vladajoči razred

Domnevamo, da je polje produkcije zanj odločilen prostor oblikovanja (Z) zavesti, edukacija pa bolj verjetno regulira (R) način oz. stil izražanja zavesti. V tej skupini je osebni angažma pri lastni edukaciji – v smislu pomena in prodornosti njenih diskurzov – verjetno relativno omejen, šolski uspeh, raven izbire in raven uspeha pa ni posebno pomembna spodbuda. Objektivna relacija do edukacije se bolj verjetno realizira v skrbi za izdelek – disciplinirano in ustrezno kvalificirano delovno silo.

Delavski razred

Tudi tu, enako kot pri vladajočem razredu, je bolj verjetno, da je prostor konstitucije (Z) njegove zavesti produkcija, edukacija pa je – spet podobno kot pri vladajočem razredu – dojeta kot poskus regulacije načina oz. izražanja. To ne pomeni, da pravimo, da izbrani člani te skupine niso zainteresirani za pridobitev dokazil, ocenjevanja in usposabljanja, ki prispevajo k zasedbi položajev v polju ekonomije. Je pa kljub vsemu, če se tako izrazimo, za mnoge manj verjetno, da se bo to zgodilo, tako da bodo posledica edukacije verjetno poskusi vplivati na vedenje, značaj in način življenja. Čeprav sta znaka plus in minus enaka za vladajoči in delavski razred, bo verjetno šlo za razmerja nasprotovanja.

Simbolni nadzor (edukacija in sorodni akterji)

V tej točki lahko opazimo, da sta predlagana znaka (+, -) v razmerju do obeh razredov (vladajočega in delavskega) nasprotna. Tako predlagamo, da za člane obeh skupin velja, da je zavest neposredno proizvedena v modalnosti edukacije in da jo posredno regulira (R) produkcija. Če pogledamo sliko 3, postane jasno, da razlika med polji oblikovanja zavesti med akterji simbolnega nadzora, kot so učitelji itn., in delavskim razredom lahko privede do sumničenj in vzajemnih nerazumevanj, če ne ob nekatereh pogojih celo do nasprotovanja ali pa pedagoškega odpora pri delu učencev delavskega razreda. **Podobno je verjetno, da je tudi razlika v lokacijah konstituiranja zavesti med akterji simbolnega nadzora (akterji edukacije in sorodni akterji) in vladajočega razreda privedla do razočaranj, sumničenj, nasprotovanj in odporov.** Tako pridemo do podobe strukturne marginalizacije in izolacije akterjev edukacije in njim sorodnih akterjev na eni strani ter do specializacije njihove močno klasificirane zavesti na drugi. Verjetno je, da ti akterji oboje reproducirajo ob oblikovanju zavesti akterjev nadzora, ki se specializirajo za delovanje v polju simbolnega nadzora. V delu, ki sledi, si bomo ogledali izvore te specializacije zavesti.

Prišli smo do točke, v kateri bomo preverili hipotezo, katere predhodni pogoj je bilo razlikovanje med dvema delitvama dela: med delitvijo dela na področju produkcije in delitvijo dela na področju simbolnega nadzora. Oboje smo opravili zato, da bi opredelili in locirali agencije in akterje, ki so specializirani za vsako polje. Pri tem želimo predstaviti sodobno razmerje med edukacijo in produkcijo, tako kot ga dojemajo različni razredi in družbene skupine. Hipoteza pravi, da *bolj abstraktno ko je načelo produkcijskih sil, enostavnejša je družbena delitev dela, hkrati pa kompleksnejša – tako relativno kot absolutno – delitev dela na področju simbolnega nadzora.*

Ko obravnavamo načelo produkcijskih sil v 19. stoletju, imamo opraviti s parnim strojem. V naslednjem stoletju so načela produkcijskih sil postala abstraktna in so danes privedla do vzpona samoregulirajočih se sistemov komunikacij s kompleksnimi močmi nadzora. Da bi preučili hipotezo o obrnjenem razmerju med delitvijo dela na področju produkcije in simbolnega nadzora, se bomo lotili poenostavljene analize relacije med omenjenima delitvama dela od srednjega veka naprej in njune relacije do edukacije in – v zadnjem obdobju – do države.

Edukacija in delitev dela

Model (slika 4) predstavlja odnose, ki jih je treba preučiti, in spremembe v njihovih različnih močeh. Najprej bomo opisali štiri zgodovinska obdobja in elemente modela.

Očiten je problem poimenovanja štirih obdobj. Medtem ko je verjetno, da bomo deležni strinjanja glede poimenovanja prvih dveh obdobj, pa je to bistveno manj verjetno za tretje in še manj za četrto. Tretje obdobje se začne s tehnikami množične proizvodnje, kolektivizacijo in homogenizacijo dela; pozneje nastopi razvoj multinacionalnega, korporativnega kapitalizma in končno postfordističnih sistemov produkcije, ki jih obvladuje potrošniški individualizem. Beseda, ki bi zaobjela celotno obdobje, verjetno ne obstaja. Izraz reorganizirajoči se (oz. prehodni) kapitalizem moramo postaviti v kontekst zgornje predstavitve. Prekrivajoče četrto obdobje bomo poimenovali reorganizirani kapitalizem. Pričakujemo, da se bodo v njem nadaljevali večnacionalni premiki in povezovanja; hkrati pa je mogoče, da bodo z njimi soobstajale majhne podjetniške funkcije s funkcijo osebnega servisiranja. Po eni strani je mogoče, da bomo pričeli kombinaciji nadzorov, ki bodo sprožili verjetno večjo centralizacijo na nekaterih področjih in simbolni nadzor ter prenos (funkcij) na drugih (v ekonomiji); po drugi strani pa bo na delu večja fleksibilnost na področju

vedno diskurzivni. Na tem mestu opozarjamo na to, da lahko en produkt zagotovi načela/veščine za polje produkcije, drugi pa načela/veščine za polje simbolnega nadzora. Ob tem je mogoče preučiti tudi vlogo države v odnosu do edukacije in njenih produktov glede na družbeno delitev dela v štirih obdobjih.

Prav tako lahko za vsako zgodovinsko obdobje ocenimo *dostop* in *osvojitvev* (*acquisition*) na lestvici omejen – razširjen – univerzalen. »Dostop« se na tem mestu nanaša na edukacijo na ravneh do univerze. »Osvojitvev« se nanaša na osvojitvev dominantnega, privilegiranega pedagoškega koda na lestvici omejen – razširjen – univerzalen. Če je osvojitvev univerzalna, vsi učenci osvojijo privilegiran in dominanten pedagoški kod srednje šole na način, na katerega je merjen v javnem ocenjevanju. Opazimo lahko, da ob tem, ko v zgodovinskem obdobju dostop sčasoma postane univerzalen, osvojitvev tudi v zadnjem stoletju doseže le relativno širitev, model pa takšno stanje projicira tudi na prihodnost.

In končno, o, –, + govorijo o povezanosti edukacije ter ustvarjanja fizičnih virov (produkcije) in ustvarjanja diskurzivnih virov (simbolnega nadzora). Tako o označuje odsotnost povezave, – označuje šibko povezanost, + pa močno.

V nadaljevanju bomo za štiri obdobja podali zgolj povzetek povezanosti med edukacijo, produkcijo in simbolnim nadzorom ter relativno močjo družbene delitve dela v teh obdobjih. Tej nujno pregledni in poenostavljeni analizi bomo tam, kjer je primerno, dodali še vlogo države.

Predkapitalistično (srednjeveško) obdobje

Produkcija

Vidimo, da je povezava med edukacijo in produkcijo in tudi njeno družbeno delitvijo dela označena z o. To pomeni, da povezava ne obstaja. Dejansko moramo počakati vse do 20. stoletja, da se pojavi znak +, tj. močna povezanost. Razlog za o v obdobju srednjega veka je očitno to, da je v tem času prenosnik produkcije in reprodukcije fizičnih virov – tj. prenosnik (*relay*) produkcije in reprodukcije ročnih praks – zunaj edukacije. Prenos je v tem obdobju potekal v okviru družin in cehov – torej zunaj vidnega polja tistih, ki so delovali v polju mentalnih praks. Prav zato verjetno ob tem, ko nekaj vemo o prenosu in osvojitvi mentalnih praks, zelo malo vemo o prenosu in osvajanju ročnih praks. Slednje namreč niso del zavesti, ki bi bila vključena v oblikovanje miselnih praks, če pa so, ni verjetno,

da so del edukacije. Prenosniki ročnih in miselnih praks so bili na začetkih vzajemno nevidni in so delovali v nepovezanih in različno specializiranih poljih. Izjema od tega močnega razporejanja v posamična polja so bili nekateri redi srednjeveških samostanov in povsem mogoče je, da je v njih prišlo do razvoja naravoslovja (*science*) prav zaradi povezovanja praks. Na naslednjo uradno trajno institucionalizacijo integriranih miselnih in ročnih praks smo morali čakati vse do kibucev sredi 20. stoletja.

Simbolni nadzor

V tem obdobju imamo močno + povezavo med edukacijo in simbolnim nadzorom ter začetno inverzijo v povezavi med edukacijo in poljema produkcije in simbolnega nadzora. Ta obrat se, glede na model, ponovno pojavi samo še v 21. stoletju. Na začetku je povezanost med edukacijo in simbolnim nadzorom močna zaradi razmerja med cerkvijo in edukacijo. Vendar so, če sledimo Durkheimu (1938), tudi univerze proizvajale diskurze, ki so bili pomembni za diplomatske in administrativne funkcije. Zdi se, da je vredno premisliti usmeritev in organizacijo vednosti na srednjeveški univerzi, ker je imela pomemben, morda celo odločilen vpliv.

Usmeritev vednosti (knowledge)

Pri tem bomo sledili Durkheimovi analizi (1938). Durkheim trdi, da je bila usmeritev vednosti na srednjeveški univerzi abstraktna zaradi svoje krščanske osnove in da je ta, v izhodišču abstraktna usmeritev proizvedla rekontekstualizacijo grške misli. Krščanskega Boga namreč ni zadoščalo samo ljubiti, o njem je bilo treba tudi misliti. Zahteval je bližino tako čustev kot razuma – popolno predanost. Vendar je mogoče, da je imela ta abstraktna usmeritev krščanstva svojo podlago deloma drugje – v abstraktni usmeritvi tistih, ki so bili spreobrnjeni in so imeli pomembno vlogo v širitvi krščanske vere. Krščanstvo na svojih začetkih ni zahtevalo spremembe nacionalnosti, niti vključitve v imperij, niti spremembe kulture. Zahtevalo je le revolucijo notranjosti (*inwardness*), obrat h Kristusu in njegovo priznanje na tem in onem svetu. Na neki način krščanstvo tu kot temelj spreobrnitve zavzame pozicijo *zunaj* kulture tistih, ki jih želi spreobrniti, in na tej osnovi preobraža kulturo. Najprej zabije klin, vzpostavi diskurzivno razpoko. In s tem proizvede tudi abstraktno usmeritev.

To ne pomeni, da so vsi, ki so bili spreobrnjeni, postali abstraktni – seveda ne. Izpostaviti želimo vpeljave te usmeritve, ki je bila del formiranja nove zavesti, čeprav je bila večina (*majority*), ki je mislila to novo abstraktnost in jo ob navodilih tudi prakticirala, omejena. Krščanstvo je

ponudilo razrešitev in novo sintezo premestitve (*dislocation*) notranjega in zunanjega, ki jo je uvedlo, in tudi razrešitev nove negotovosti in nape-
tosti, ki jo je povzročilo.

S te točke je judovstvo napovedalo drugačno premestitev – premestitev med božjim in človeškim. Njihov Bog je namreč neviden. Bog ne more postati človek in človek nikakor ne more postati Bog. Zgodbe Stare za-
veze na osnovi temeljnega pravila sporočajo eno: »**Eksemplarične figu-
re niso mogoče!**« Preroki (*heroes*) (torej Mojzes, David) so nujno lažni. Eksemplarični ljudje, Bogu podobni ljudje, skrunijo nevidnega Boga in absolutno razdaljo, ki jo ta Bog zahteva.

Kako človek stopa v odnos s tem nevidnim Bogom in premesti nepre-
mostljivo oddaljenost? Z Bogom, katerega ime lahko izreče le na določen
dan v letu vrhovni svečenik (*the high priest*)? V bistvu skozi določilo tega
Boga, skozi njegovo neizrekljivo svetost. Božjo svetost zakoni, ritualna
razvrščanja, molilni cikli (*cycles of prayer*) prevedejo v svetost socialne
vezi. Telo, misel in družbene vezi so integrirani v dnevni praksi življenja.
Nevidni Bog tako vstopi v vidno materialnost družbene vezi. Premesti-
tev/razdalja je razrešena v konkretnosti te vezi in zaobljubi, ki jo slavi.

Povsem mogoče je, da je od treh velikih zahodnih religij, krščanstva,
islama in judovstva, le krščanstvo zaradi premestitve med notranjim in
zunanjim ter oblike razrešitve te premestitve, posredovanja med Bogom
in človeškim, po svoji naravi (*intrinsically*) in nujno abstraktno. Tako
islam kot judovstvo sta religiji gotovosti, ki postaneta družbeno in kul-
turno dosegljivi v ritualih, ki jih živimo, in v zakonih. Za teologijo je tu
malo prostora. V tej perspektivi, če pogledamo primerjalno, krščanstvo
ni toliko religija gotovosti (vere ni mogoče jemati samoumevno, zanjo si
je treba nenehno prizadevati), temveč bolj religija dvoumnosti in parado-
ksa.¹¹ Dvoumnost zahteva teologijo in s tem še več teologije. Ob tem ko
je v judovstvu in islamu premestitev med Bogom in človeškim razrešena
s svetostjo družbene vezi, je premestitev, ki jo uvede krščanstvo med no-
tranjim iz zunanjim, razrešena z novim posredovanjem med Bogom in
človeškim ter abstraktnostjo njegove opredelitve. Tako je mogoče reči,
da v krščanstvu beseda dobi prednost pred aktom dejanja. V zadnjem, če
poenostavimo, prisila pripade delovanju, pri prvem pa besedi. Spoznali
bomo, da trivij postavi mejo diskurzivnemu preverjanju besede in nje-
nim oblikam izražanja.

.....
11 V smislu številnih interpretacij.

Kot interpreti so (Očetje) imeli za svoj predmet razkritje temeljnih podmen življenja, ki jih je Bog razkril v Svetem pismu. Kot praktiki vednosti pa niso ocenjevali podmen, ampak veljavne procese rezoniranja, delovanje same misli. (...) Očetje so si prizadevali razodeti božjo resnico, ki je bila tako razodeta kot skrita v besedilu Svetega pisma, in dinamiko miselnih procesov, ki so potekali in bili tudi popačeni (*disguised*) v polju ved (*arts*). (Morrison, 1983, str. 391.)

Primerjajmo to z naslednjim:

Povsem drugače je Koran rezultat izjemnega dogodka, »spusta« v povesetnost teksta, katerega jezik in oblika sta potem dojeta kot stabilna, popolna, nespremenljiva: jezik teksta je arabski in tako močno privilegiran, podobno kot njegov prinašalec Mohamed. Takšen tekst je absoluten in nanj se ni mogoče sklicevati prek kateregakoli interpreta ali interpretacije, čeprav je očitno, da so prav to poskušali narediti Babiniti (domnevno pod vplivom judovsko-krščanskih eksegetskih tehnik). (Said, 1980, str. 168.)

Organizacija

Če si sedaj na kratko pogledamo organizacijo vednosti na srednjeveški univerzi in izhajamo iz Durkheimovega preučevanja Univerze Pariz, ugotovimo prve lome, premestitve, razvrstitve uradnega diskurza v razlikovanju med trivijem in kvadrivijem. Predmeti trivija so bili logika, gramatika in retorika, pri čemer se je poudarek spreminjal odvisno od vzpona družbenih skupin v renesansi. Predmeti kvadrivija so bili aritmetika (število), geometrija (prostor), astronomija (gibanje) in glasba (čas). Durkheim razume trivij v bistvu kot preučevanje besede in besedo kot Boga; kvadrivij pa kot preučevanje sveta, na začetku *abstraktnega* sveta. Najprej so preučevali trivij in potem kvadrivij. Besedo pred svetom.

Prvo razvrstitev/premestitev diskurza je povezal Bog in beseda je bila umeščena v svet. Tisto, česar Durkheim ni opravil, je povezava tega v pogleda s predhodnimi koncepti. Tako je mogoče trditi, da je trivij zagotovil diskurzivno osnovo za *mehansko* solidarnost, medtem ko so drugače specializirani in nepovezani diskurzi kvadrivija kazali na diskurzivno osnovo *organske* solidarnosti. Z našega gledišča to pomeni, da je začetna oblika socializacije akterjev, specializiranih na področju simbolnega nadzora, izobraževalni diskurz o abstraktnih pojavih sveta podredila regulativnemu diskurzu – izrecnemu pripoznanju vloge teh akterjev in

izrecnemu, verjetno unikatnemu pripoznanju jezika kot vira prikrivanja in razkrivanja uma.

Lahko se vprašamo, kako je prišlo do razvrščanja na trivij in kvadrivij. Na neki ravni je Durkheimov odgovor, da ni sveta brez besede, zadosten. Lahko pa je tudi zavajajoč. Ob tem ko konceptualizira različne družbene temelje trivija in kvadrivija, ne upošteva premestitve. Je mogoče, da je premestitev trivij/kvadrivij metafora drugega označevalca? Trivij preučuje, slavi in omejuje diskurz ter na globlji ravni izraža odnos med osebo in Kristusom (beseda kot odnos), medtem ko kvadrivij nastopa kot slavljenje in vstop v preučevanje materialnega sveta. Oboje je lahko tudi več od tega. Kvadrivij ni preprosto preučevanje abstraktnega sveta; napotuje na preučevanje načinov, na katere lahko vplivamo na svet. V tem pomenu kvadrivij ne govori o osebi, ampak o tem, kar je *zunaj* osebe. Tako kvadrivij označuje *zunanje*. Trivij govori o notranjem, o diskurzivni konstituciji notranjega. Trivij: notranje – oseba – sveto; kvadrivij: zunanje – družbeno – profano. Z oblikovanjem krščanske duševnosti vstopi profano v sveto in to ga potem tudi uravnava. V islamu in bibličnem judovstvu ni razcepa med notranjim in zunanjim, osebo in družbenim. Oboje je vzajemno vključeno v svetost Boga, kot se izraža v živih ritualih in zakonu. Povsem mogoče je, da je premestitev trivij/kvadrivij lastna krščanstvu kot metafora, ki označuje premestitev med notranjim in zunanjim, osebo in družbo, ter nov odnos med obojim, ki ga omogoča krščanstvo. Ta premestitev je bila tema intelektualnega polja, ki ga je spodbudila cerkvena selektivna rekontekstualizacija grške misli. Zahod se vse od takrat ukvarja s problematiko, ki je izšla iz te premestitve. S tega zornega kota premestitev trivij/kvadrivij nastopa kot metafora globoke gramatike krščanstva in kot njen proizvod.

Če povzamemo, v obdobju pred kapitalizmom:

1. Ne najdemo povezave med edukacijo in produkcijo. Produkcija ima svoj specializiran neviden prenosnik v družini in cehih. Obstaja pa močna povezanost med edukacijo in simbolnim nadzorom. Tako je na delu obratno razmerje v povezanosti med edukacijo in simbolnim nadzorom ter edukacijo in produkcijo.
2. Edukacija je po svoji usmeritvi in s premeščenimi diskurzi, ki privilegirajo trivij kot temeljni regulativni diskurz, abstraktna.
3. *Delitev dela na področju produkcije je preprosta, tako kot tudi na področju simbolnega nadzora, na katerem v bistvu sovpade s Cerkvijo, katere akterji v sebi povežejo številne vloge.*

Kompetitivni kapitalizem (sredina 19. stoletja)

Produkcija

V tej točki lahko prvič opazimo povezavo med edukacijo in produkcijo. Dvomimo lahko, da je ta povezava utemeljena na relaciji med izobraževalnim diskurzom konfesionalnih šol (in kasneje obveznih šol) in spretnostmi, ki so pomembne za produkcijo; prej temelji na pogledu na edukacijo kot sredstvo, ki oblikuje prilagodljivo in umirjeno delovno silo, socializirano skladno z novo tovarniško moralo. Kot evfemistično pravi Glass – »edukacija za kultiviranje (*gentling*) množic«. Z **drugimi besedami**, prevladujoči diskurz in praksa šole sta bila regulativna. Vstop v polje večšin je potekal preko vajeništva. Verjetno pa je imela osnovna edukacija pomembno vlogo pri bodočem oblikovanju razvijajočega se sloja pisarniških delavcev in vzpona belih ovratnikov. Do reforme univerz in odprtja pomembnih severnih univerz so naravoslovje (*science*) in izumi obstajali bolj zunaj univerz kot pa znotraj njih.

V 19. stoletju pa je potekala tudi vse večja in vse bolj kompleksna družbena delitev dela v produkciji.

Simbolni nadzor

V tem stoletju je bila družbena delitev dela vedno bolj kompleksna. Cerkve so bile odgovorne za razvoj konfesionalnih šol, pripravljalnic (kolegijev) za učiteljstvo, prostovoljna združenja pa so bila dejavna med revnimi. Država je povečevala obseg svojega posredovanja: regulirala je otroško delo, področje zdravja, tovarniško inšpekcijo, sprejela je zakon o revnih, po letu 1870 pa je uvedla še javno šolo. Do leta 1902 je bil z razvojem selektivnih srednjih šol vzpostavljen sodoben sistem edukacije, tradicionalne univerze so bile reformirane, Londonska univerza¹² in severne univerze pa so bile v večji meri prilagojene zahtevam industrije in trgovine. Družbena delitev dela simbolnega nadzora se, tako kot družbena delitev dela na področju produkcije, razvija iz enostavne v kompleksno. Povezava med edukacijo in produkcijo je označena z –, povezava med simbolnim nadzorom in edukacijo pa s +. Kljub temu pa edukacija novim akterjem socialnega nadzora še vedno nudi malo specializirane priprave. Ta je postala razlikovalna značilnost edukacije v naslednjem stoletju, v bistvu proti drugi polovici tega stoletja.

.....
12 O vlogi Univerze London pri oblikovanju sistemov edukacije v taktirnih kolonijah s posredovanjem *kolonialnih izpitov* te univerze prim. Namie (1989).

Prehodni kapitalizem: 20. stoletje

Produkcija

Samo v tem obdobju in posebno v drugi polovici stoletja obstajajo močne povezave med edukacijo in produkcijo. Te povezave naj bi izšle iz novih tehnik upravljanja in produkcije ter novih produkcijskih sil, ki nastanejo proti koncu zadnje četrtine stoletja: elektronika, računalniški nadzor, bioinženiring. Povezavo med edukacijo in produkcijo okrepi ideologija mobilnosti na osnovi edukacije in edukacije kot tiste, ki nudi enake priložnosti. Vendar je v celoti (in kjer ni tako, je to predmet velikega interesa) verjetneje, da edukacija ob tem, ko s selektivnim uspehom in neuspehom spreminja strukturna razmerja med individui, deluje kot ohranjevalka strukturnega razmerja med skupinami razredov. Edukacija uradno slavi in ideologizira individua, v realnosti pa ohranja in pušča ob strani razmerja med družbenimi skupinami. Posledice povezanosti med edukacijo in produkcijo, ki jo pospešujeta enakost možnosti in mobilnost zaradi edukacije, so bolj ideološke kakor realne, še posebno za manjšine. V zadnjih desetletjih 20. stoletja, ob naraščajoči brezposelnosti, novi komunikacijski revoluciji in povečani mednarodni tekmovalnosti, velja povezanost med edukacijo in produkcijo za odločilno. Neuspešnost ekonomije pri razvoju pa je prikazana kot neuspešnost **edukacije pri zagotavljanju** relevantnih veščin. Edukacijo obravnavajo kot preveč abstraktno, preveč oddaljeno od dela, preveč narcistično. Edukacija bi morala biti bolj poklicna, postati bi morala bolj odvisna od potreb polja ekonomije in podrejena načelom, ki izhajajo iz tega polja.

Ob koncu 20. stoletja smo tako priča dvema nasprotujočima si težnjama. Na eni strani popušča naraščajoča kompleksnost družbene delitve dela. To se dogaja kljub uvajanju nekaterih novih veščin. Nejasna postaja tudi ločnica med mentalnim in fizičnim delom. Novinarji se tako vpisujejo v polje računalniško nadziranih procesov produkcije; na drugi strani pa popoklicnjenje (*vocationalizing*) edukacije krepi povezanost med kurikulum in poljem ekonomije na vseh ravneh edukacije.

Simbolni nadzor

V tem obdobju smo priča pozornosti vrednemu razvoju specializiranih diskurzov simbolnega nadzora in njihovi aplikaciji, predvsem v družbenih znanostih in znanostih, ki se ukvarjajo z vedenjem – v medicini, psihiatriji in psihoanalizi ter novih disciplinah semiotike in kognitivne znanosti. V visokem izobraževanju smo dobili številne nove diskurze, ki

so oblikovali diskurzivno osnovo tako za širitev kot za rastoče razlikovanje akterjev simbolnega nadzora: agentov z različnimi, celo nasprotujočimi si interesi, ki so odvisni od njihove lokacije v poljih simbolnega nadzora ali produkcije. Država je še posebno po letu 1945 razširila spekter svojih agencij in akterjev v polju simbolnega nadzora, na primer v edukaciji, zdravstvu, socialnih službah, agencijah za podporo družini, klinikah in pri reševanju stanovanjskega vprašanja.

Na začetku so te agencije upravljali ali pa so pomembne odločitve teh agencij glede načrtovanja, načel in praks sprejemali dominantni akterji polja simbolnega nadzora. Polje se je tako v veliki meri upravljalo samo. Akterji tega polja imajo polju lasten interes za ekspanzionistično državo, ki je naklonjena visokim javnim izdatkom. Z večanjem števila položajev v tem polju se tudi manjša nadzor pri izbiri, ki skupaj s »progresivizmom« šestdesetih let pripelje do ekspertno-profesionalnega nagibanja k levemu kolektivizmu.

Proti koncu stoletja, z začetkom že v poznih sedemdesetih, neuspehi v ekonomiji, inflacija, naraščajoča brezposelnost premaknejo politično ravnotežje v desno, tj. proti novi desnici, ki ne temelji na zemlji niti na upravljavskem korporativizmu, ampak na trgu. Na delu je slavljenje ideologije trga, mit o tem, da lahko s svojo močjo poskrbi za družbo, individua in ekonomsko odrešitev, vse z namenom tako spodkopati stari kolektivizem kot tudi ubraniti se njegovih prihodnjih oblik. Akterji simbolnega nadzora postanejo v tem obdobju ideološko sumljivi zaradi podpore kolektivizmu in/ali javnim izdatkom, posebno tistim v okviru sistema edukacije. Država se v tem procesu umika iz ekonomije, a hkrati zagotovi podporo malim podjetjem, nezaposlenim in plačanim karieram v polju nove poklicnosti edukacije.

Kakorkoli že, odločilna sprememba tega obdobja je naraščajoči državni nadzor lastnih agencij simbolnega nadzora, še posebno edukacije, na vseh ravneh. Po novem dobijo tu ključne upravljavske funkcije akterji, ki so prišli iz polja produkcije. Državno polje simbolnega nadzora ne načrtuje in ne upravlja več svojega dela. Sprememba zadeva ideologijo in regulacijo države, vendar povečanja kompleksnosti v polju simbolnega nadzora v tem stoletju ni mogoče zanikati. Predmet zanimanja je indiferentnost, celo sovražnost države do lastne profesionalne baze, se pravi do specializirane diskurzivne baze akterjev, kar bomo obravnavali v nadaljevanju.

Usmeritev vednosti

V zadnjih desetletjih 20. stoletja smo priče obširne slabitve trivija, specializirani, nepovezani diskurzi kvadrivija pa se spreminjajo tako po usmeritvi kot v organizaciji. Ta sprememba je posledica vzpona nove konservativnosti trga in vzpona njegovih akterjev kot upravljavcev politik in praks na področju edukacije. Tržna relevantnost je ključni usmerjevalni kriterij za izbor diskurzov, njihovega raziskovanja, fokusa in njihovih medsebojnih relacij. Ta premik ima bistvene posledice od osnovne šole do univerze, kar je mogoče zaznati v poudarku na temeljnih veščinah na ravni osnovne šole, predmetih poklicnega izobraževanja in specializiranih predmetih na ravni srednje šole ter novih instrumentih državnega nadzora nad visokim šolstvom in raziskovanjem. Pojavi se novo pojmovanje tako vednosti kot njenega razmerja do tistih, ki jo kreirajo, dejansko gre za sekularen koncept. Vednost bi morala tako kot denar teči kamorkoli, kjer lahko prinese prednost in dobiček. Dejansko vednost ni samo kot denar – je denar. Vednost je ločena od oseb, njihove pripadnosti, njihove zavezanosti, ker je oboje dojeto kot ovira, omejitev toka, kot nekaj, kar prinaša deformacije v delovanje trga. Premikati vednost ali pa celo ustvarjati vednost naj ne bi bilo težje kakor premikati in regulirati denar. Vednost je po skoraj tisoč letih ločena od notranjosti (*inwardness*) in je dobesedno dehumanizirana. Ko je vednost ločena od notranjosti, zavezanosti in osebne predanosti, je mogoče ljudi premikati naokrog, jih med seboj nadomeščati in jih izključevati s trga.

Ta usmeritev predstavlja temeljni prelom razmerja med poznavalcem (*knower*) in predmetom poznavanja (*known*). V srednjem veku je bilo oboje nujno povezano. Vednost je bila zunanji izraz notranjega razmerja. Notranje razmerje pa je bilo zagotovilo legitimnosti, integritete, vrednosti vednosti in posebnega statusa poznavalca. V tem brez težav opazimo zasnovo etike in ideologije poklicev. Prva premestitev med trivijem in kvadrivijem je konstituirala notranjost kot predpogoj vedenja; druga, sodobna premestitev, razvezuje notranje in zunanje kot predpogoj za konstitucijo zunanjega skladno s tržnimi načeli nove desnice.

Organizacija vednosti

Neodvisno od sprememb v usmeritvi k vednosti, a ne povsem brez uje-manja z njenimi zahtevami, je spreminjanje odnosov med disciplinami, ki jih bomo imenovali *regije*. Disciplina je specializiran, nepovezan diskurz z lastnim poljem tekstov, praks, vstopnih pravil, oblik preverjanja ter z načeli porazdeljevanja uspeha in privilegijev, na primer fizika, kemija,

matematika, zgodovina, psihologija, sociologija, ekonomija, lingvistika itn. Discipline oz. osamelci (*singulars*) so nasploh narcistične. Bolj kakor v uporabo zunaj sebe so usmerjene v lasten razvoj.

Regije kontekstualizirajo discipline v večje enote, ki delujejo tako v intelektualnem polju disciplin kot tudi v polju prakse. So vmesnik med disciplinami in tehnologijami, ki jih omogočajo. Regije so tako inženirstvo, medicina, arhitektura, upravljanje, tako kot je regija kognitivna znanost. Vstop discipline v regijo je odvisen od načela rekontekstualizacije in njene družbene osnove. Včasih novi predmeti – na primer računalništvo – namesto privzemanja značilnosti disciplin privzamejo značilnosti regij. To se posebno rado zgodi, kadar se pojavi nova tehnologija.

Takrat smo priča nečemu, kar se je veliko bolj zgodaj pojavilo v ZDA, to je gibanju k regionalizaciji vednosti, ki je dober indikator tehnološke usmeritve. Naraščajočo regionalizacijo lahko razumemo kot slabitev moči razvrščanja diskurzov in s to slabitvijo oblikovanje manj specializiranih profesionalnih identitet, katerih prakse so tehnološke.

Očitno je edukacija kot specializiran korpus vednosti in prakse regija, jo je pa mogoče v dveh pomenih ločiti tako od regij kot tudi od osamelcev (ločenih avtonomnih korpusov vednosti, katerih akterji so si prisvojili prostor zase). Edukacija je pogoj tako za regije kot za osamelce. Edukacija je primarni pedagoški habitus za učiteljice in učence, medtem ko so vse druge regije sekundarni pedagoški habitus. Edukacija je vsekakor primarno zastopstvo (*agency*) simbolnega nadzora.

Strnimo:

1. Očitno je, da v tem obdobju, vsaj do njegovega konca, beležimo povečano kompleksnost družbene delitve dela tako v polju produkcije kot v polju simbolnega nadzora.
2. Povezava med edukacijo in obema poljema je sedaj relativno močna (++) in regulirana tako z delovanjem države kot tudi s protikolektivistično in na trgu utemeljeno ideologijo. Vednost je dehumanizirana in kroži kot denar, namenjen prednosti in dobičku. Polji simbolnega nadzora in ekonomije poveličujeta »novi individualizem« ob pogojih rasti nacionalnih in multinacionalnih organizacij.
3. Za celotno obdobje je, v primerjavi s predhodnim, značilno povečanje abstraktnosti načel tako produkcije kot simbolnega nadzora.

Reorganizirani kapitalizem – 21. stoletje

V tem delu s pomočjo ekstrapolacije predhodnega obdobja dobimo vpogled v naslednje. Obstajajo podlage za predpostavko o revoluciji na področju sistemov nadzora nad komunikacijami, ki se je začela v predhodnem obdobju. Bioinženiring, nova oblika nadzora nad genskim kodom, prvič omogoča nadomestitev (*suspension*) evolucije s kulturo. Kognitivna znanost modelira inteligentnost in mehanizme, ki jo omogočajo, skupaj z družbenimi implikacijami. Računalniški sistemi spodbujajo, koordinirajo, načrtujejo, modelirajo in reflektirajo lastno učenje, generirajo probleme in anticipirajo napake s pomočjo samoregulativnih nadzorov.

Produkcija

Revolucija na področju sistemov nadzora komunikacij bo proizvedla velike spremembe v družbeni delitvi dela v polju produkcije. Njena kompleksnost in medsebojna odvisnost specializiranih funkcij se vse bolj selita na področje programske opreme (*software*). Verjetno je, da bodo v produkciji ostale funkcije višje ravni izvršnih opravil in njihova tehnološka podpora. V tej perspektivi bo prišlo na področju produkcije do poenostavitve družbene delitve dela. Ko govorimo o reorganiziranem kapitalizmu, je poenostavitev v ozkem spektru izvršno-tehnoloških specializiranih funkcij.

Kljub vsemu pa je mogoče, da se bo pojavila nova, ročno obrtniška industrija, ki bo s seboj prinesla lastne trgovske tokove (*outlets*), ti pa bodo oživili vajeništvo in celo organizacije, ki bodo podobne cehom – neo-srednjeveškost. Prav tako je možna širitev polja kulture – njenih agencij in akterjev. Širitev tega polja lahko približa ali pa zabriše razmerje med poljem kulture in poljem simbolnega nadzora.

Simbolni nadzor

Se bo enak proces poenostavitve družbene delitve dela razširil tudi na polje simbolnega nadzora? Naš odgovor na tem mestu je, da to ni verjetno. Nasprotno, polje se lahko okrepi (*increase*), tako kar zadeva notranjo kompleksnost, kot tudi, kar zadeva absolutno število.

Simbolni nadzor je v svojem bistvu jezik in njegovih pravil se naučimo na podoben način kot jezika. Ko gre za jezik, se pravil ne naučimo po sistemu spodbuda – odgovor, s procesi krepitve, ampak s tihim privzemanjem njegovih predpostavljenih urejevalnih načel v kontekstu družbene interakcije. Takrat je govorec sposoben proizvesti in sprejeti nove

kombinacije jezika in jih pripoznati kot legitimne. V primeru simbolnega nadzora gre za enak proces. Njegova vidna pravila so privzeta s tihim sprejetjem njihovih predpostavljanih urejevalnih načel, ki pa ne omogočajo vsakokratne posplošitve na nove situacije, temveč omogočajo dvoumnosti in dileme, ki so lastne sami naravi pravil za produkcijo novih pravil, skladnih s predpostavljanimi načeli urejanja. Teh pravil ni mogoče zvesti na program, čeprav program lahko pomaga pri njihovem sprejetju. Kakorkoli že, temelj za simbolni nadzor je vzpostavljen, preden je mogoče branje. Na neki način se simbolnega nadzora v enaki meri navzamemo (*caught*) kot naučimo (*taught*). Udejanji se v posebnih ureditvah, časovnih redih, okvirih ritualov kot tudi v specializiranih diskurzih. Vendar pa je bistvo globoke strukture simbolnega nadzora na drugi ravni. Njeno bistvo je v njeni transformaciji jezika občutka in hrepenenja. Računalnika tega ne more naučiti noben program. Zato bodo simbolni nadzor še naprej konstruirali in prenašali ljudje kot akterji, ki bodo delovali na ozadju specializiranih diskurzov, dostopnih preko rekontekstualizirajočih polj edukacije, ki bo temu nadzoru podelila njegove ideološke modalitete.

Povsem mogoče je, da bo prišlo do sprememb primarnih lokacij pridobivanja znanja, ki jih bosta uravnavala družbeni razred in pedagoška izbira. Razvoj računalnikov, povezovanja in pedagoški programi lahko omogočijo družini, da postane primarno torišče za nekatere študentke, ki bodo odvezane dolžnosti kontinuiranega obiskovanja in nadzora. Lahko pričakujemo, da se bodo takšni študenti vključili v intelektualno orientirane študije, ki vodijo na univerzitetne institucije; od tistih, ki so namenjeni v obrtniške poklice in poklice, usmerjene v porazdeljevanje in servisiranje, pa se bo verjetno pričakovalo, da bodo redno obiskovali šole in bodo deležni bolj kontinuiranega nadzora in moralne regulacije. Možno pa je tudi, da bodo šolajoči se na področju ročnih spretnosti ali obrti sledili režimu, ki ga orisuje razšolanje, pri čemer bi bili takšni dijaki, študentke na vajeniški način povezani/-e z »mojstrom«, a hkrati centralno locirani v šole in v uk porazdeljene iz takšnega centra. Družina bi v tem primeru ohranila svojo primarno vlogo v intelektualni socializaciji, šola (ali njen ekvivalent) pa bi ohranila lastno primarno vlogo kot regulatorka obrtniških/distributivnih funkcij.

Meje med poljem simbolnega nadzora in poljem kulture prav lahko postanejo nejasne in odvisne od stopnje avtonomije teh polj, lokacije avtonomije in razpona, ki ga bo omogočila država.

Polje simbolnega nadzora ima lahko v pogojih relativne poenostavitve družbene delitve dela v produkciji obsežne normalizacijske funkcije, ki kažejo v smer večje notranje diferenciacije polja ter širitve polja kulture

in njene regulacije praks prostega časa. Skladno s tem argumentom bo 21. stoletje soočeno z relativno poenostavitvijo družbene delitve dela v produkciji kot posledico naraščajoče abstraktnosti načel njenih sil, ob tem pa bo notranja značilnost simbolnega nadzora – to je njen jezik čutenja in želenja – zagotavljal, da bodo tako njeno konstruiranje kot prenosi delo človeka (*human*). Obsežne dejavnosti normalizacije bodo verjetno večale njeno razlikovanje in s tem kompleksnost njenih specializiranih funkcij.

Vendar pa se zgodba tu še ne sklene. Simbolni nadzor, ki pripisuje legitimitnost, prevaja oblast v diskurz in diskurz v modalitete kulture, lahko nenaumno postane tudi varuh možnosti novega. V jedru simbolnega nadzora je namreč paradoks. Nadzor ne more nadzirati nadzora, nič bolj kot lahko diskurz nadzira sam sebe. Simbolni nadzor, ki je vedno pogoj reda nekoga drugega, nosi v sebi potenco transformacije reda pomembnega drugega.

Pedagoški mehanizem (*device*), ki proizvaja simbolni nadzor in njegove modalitete, v procesu svojega prenosa vzpostavlja mehanizme, ki oblikujejo in lahko tudi preoblikujejo zavest. Mehanizem sam proizvaja boj za oblast nad njegovo realizacijo. In končno, kot smo opozarjali drugje, procesi normalizacije producirajo norme in njihova zastopstva, ki so redko brez nasprotij, razkolov in dilem, za nadzor katerih so bili oblikovani. Socializacija v norme je s tega gledišča vedno socializacija tako v glas drugega kot v lasten glas, ki »se bo še moral izraziti«. ¹³

Sklepi

V tekstu smo poskušali raziskovati hipotezo, ki se ukvarja z obrnjenim razmerjem med družbeno delitvijo dela v produkciji in na področju simbolnega nadzora. Trdili smo, da sta v obdobju, ki smo ga poimenovali predkapitalistično, obe delitvi dela enostavni in da se je med tema obdobjema, bliže tistemu, kar smo poimenovali reorganizirani kapitalizem, razmerje med poljema spremenilo. V zadnjih petdesetih letih 20. stoletja sta obe polji v podobnem tempu dosegli visoko stopnjo kompleksnosti. V zadnjem desetletju tega stoletja in v obdobju, ki sledi, naraščanje ravni abstraktnosti produkcijskih sil proizvaja poenostavitev družbene delitve dela produkcije. Vendar pa višja raven abstrakcije načel simbolnega nadzora zaradi razlogov, predstavljenih zgoraj, ne proizvede poenostavitve njegove družbene delitve dela. Poleg tega smo trdili, da bo polje simbolnega nadzora verjetno postalo notranje bolj razlikovano in razsežno, kar

13 Gl. 1. pogl. v delu, iz katerega je preveden pričujoči tekst, »Code, modalities, and process of cultural reproduction: a model«; prim. uredniško opombo na začetku pričujočega poglavja (op. ur.).

bo posledica bolj elaboriranih funkcij normalizacije, ki bodo izšle iz oslabitve delovne discipline.

Prav tako smo poskušali pokazati povezavo med obema poljema in edukacijo. Opozorili smo na izključenost ročnih praks in močne povezave edukacije s simbolnim nadzorom (produkcija o, simbolni nadzor +) v prvem obdobju. Dejansko je imela produkcija močno povezavo s produkcijo samo v času prehodnega kapitalizma. Za zadnje obdobje, smo zatrjevali, pa je verjetna močna povezanost med produkcijo in edukacijo, verjetna le za višje ravni edukacije, ki proizvaja poenostavljeno družbeno delitev dela v polju produkcije. Povsem mogoče je, da se bodo v 21. stoletju ročne, obrtniške in prakse ročne obrti, vajeništva in cehov formirale zunaj edukacijskega sistema – v veliki meri tako kot v prvem obdobju – in bo na delu neosrednjeveškost. Kakorkoli že, verjetno je, da bo obstajala močna povezava med državnim izobraževanjem, simbolnim nadzorom in poljem kulture. Tako za celotno obdobje velja, da je povezanost med edukacijo in simbolnim nadzorom vse močnejša in daljnosežna, medtem ko postane povezava s produkcijo ozko specializirana. Povsem mogoče je, da bo funkcija razredne reprodukcije ohranjena, celo okrepljena z močno povezavo med edukacijo, simbolnim nadzorom in poljem kulture. Končno pa smo zatrjevali tudi, da simbolni nadzor, v svojem bistvu človeški prenosnik, omogoča tako red kot možnost njegove spremembe, s tem ko njegova zastopstva vzpostavljajo žarišča nasprotovanja, odpora in kljubovanja.

Dodatek 1

Diskurz vzgoje in izobraževanja

Razpravljali smo od triviju in kvadriviju v povezavi z organizacijo vednosti na srednjeveški univerzi. Kakorkoli že, organizacijo vednosti in priprave učiteljstva je mogoče videti kot po poreklu in razvoju ustrezno organizaciji vednosti na srednjeveški univerzi. To ni tako neprijetno, kot se morda zdi, ker je bil velik del dejavnosti srednjeveške univerze usmerjen v pripravo na duhovniški poklic.

Če razmišljamo o pripravi učiteljstva na učiteljskih v Veliki Britaniji, je bila posledica generične oblike organizacije znanja premestitev med različnimi diskurzi: splošnim diskurzom, ki se ukvarja s korpusom vednosti imenovanim »vzgoja«, in specifičnimi diskurzi, ki jim pravimo predmeti stroke (*professional subjects*), o katerih so pričakovali, da jih bodo študenti poučevali v šoli. Vsebina poučevanja je bila različna, tako kot se

je razlikovala diskurzivna osnova tistih, ki so poučevali. V Angliji lahko na tem področju verjetno razlikujem naslednja razdobja: 1. situacija, v kateri je isti predavatelj pokrival tako »vzgojo« kot predmete stroke; 2. situacija, v kateri so bili predavatelji specializirani v enem ali drugem od dveh diskurzov – »vzgoja« in predmeti stroke; 3. situacija, v kateri je bilo poučevanje »vzgoje« predmet posebnega diskurza, ki so ga poučevali specialisti (filozofija, psihologija, sociologija, zgodovina); 4. situacija, v kateri je med »vzgojo« in predmete stroke vstavljen nov korpus rekonkretualiziranega znanja – »kurikularni študiji. Kurikularni študiji so, po svoji usmeritvi in verjetno po aspiraciji, deloma, a ne povsem tehnični.

Danes se premikamo v peto razdobje, v katerem so specializirane discipline »vzgoje«, ki so konstituirale »vzgojo« v tretjem in četrtem razdobju, kot politični, kulturni in akademski prostori oslabiljene. Takšna slabitev disciplin ohranja pri življenju samo psihologijo, ki s svojim kurikulumom zagotavlja dominantno tehnično usposabljanje učiteljstva. In končno, obstajajo številni znaki, ki napovedujejo, da bomo stopili v šesto razdobje, v katerem bo profesionalno usposabljanje, ki bo skoraj v celoti izvedeno v šolah, prvič dominantno diskurzivno torišče priprave učiteljstva. Tako se od 1.–6. razdobja premikamo od integracije vzgoje in profesionalnih diskurzov, pri čemer je vzgoja (*education*) dominantna in jo izvaja predavatelj, ki je lociran na učiteljskih (*college-based*), k prevladi strokovnih študijev, ki so locirani v šolah in jih opravljajo učitelji.

V pojmi delitve na trivij in kvadrivij lahko gledamo na »vzgojo« kot tisto, ki predstavlja trivij, in na študije predmetov kot tiste, ki spadajo v kvadrivij. Tako se »edukacija« kot trivij ukvarja s specializacijo zavesti učiteljice, predmetni študiji pa se kot kvadrivij ukvarjajo s specializacijo izvajanja različnih predmetov, ki jih učimo v šolah. V začetni organizaciji vednosti je bila »edukacija« kot trivij prevladujoča in je postavljala meje prakse prvega razdobja. V tem obdobju je en učitelj dejansko kombiniral oba diskurza izobraževanja učitelja, tehnični vidik usposabljanja pa je bil vključen v moralno pozicioniranje. V drugem razdobju sta bila »vzgoja« in predmetni študij ločena, »vzgoja« pa je pri tem ohranila svojo integrirano osnovo. V tretjem razdobju je bila ločitev med »vzgojo« in predmetnim študijem močno izražena tako v odnosu do diskurzov kot tudi do tistih, ki jih učijo. Tretje razdobje je bilo prav tako obdobje najbolj očitne podreditve kvadrivija izobraževanja učiteljev njegovemu triviju (*šestdeseta leta*). Četrto razdobje je bilo z vzponom kurikularnih študijev kot področja, ki je vstavljeno med »vzgojo« in študije predmetov, prvo razdobje slabitve trivija (zgodnja sedemdeseta), z začetkom tehnologizacije izobraževanja učiteljic pa je prineslo zamik k pomenu kvadrivija na področju študijev predmetov.

Kurikularni študiji kot rekontekstualizirajoči nabor vednosti in prakse so bili tesno povezani z državo v času, ko se je država z oblikovanjem *Sveta za šole* odločila za korak k izrecnemu nadzoru vsebine dela v šolah. Tretje razdobje (osemdeseta) predstavlja končno slabitev trivija v edukaciji in njegovo nadomestitev s prevlado kurikularnih študij, kar je spremljala prevlada politik, upravljanja in ocenjevanja. Osemdeseta so bila priča rastoči tehnologizaciji usposabljanja učiteljstva in preoblikovanju njegove diskurzivne topologije. Predstavljala so velik premik k sekularnemu konceptu usposabljanja učiteljstva kot nujni vzporednici, če ne pogoju splošne regionalizacije vednosti. Končno lahko v devetdesetih pričakujemo, da se bo ta premik zaokrožil z razpustitvijo poučevanja trivija in prevlado kvadrivija kot priprave na poklic, ki bo locirana v šoli.

Viri

- Bernstein, B. (1977a) 'Aspects of the relation between education and production', in *Class, Codes and Control* 3, second (revised) edition, 174–200, London: Routledge.
- Bourdieu, P. (2012). *Homo academicus*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Zbirka *Temeljne razprave*.
- Dewey, J. (2012). *Šola in družba*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Zbirka *Temeljne razprave*.
- Durkheim, E. (1893) *De la division du travail social: étude sur l'organisation des sociétés supérieures*, Paris, prev. G.Simpson kot *The Division of Labour in Society*, New York: Macmillan, 1933.
- Durkheim, E. (1922) *Education et sociologie*, Paris, prev. D.F.Pocock kot *Education and Sociology*, London: Cohen & West, 1956.
- Durkheim, E. (1925) *L'Education morale*, Paris: Alcan, prev. E.K.Wilson in H.Schnurer kot *Moral Education: a Study in the Theory and Application of the Sociology of Education*, New York: Free Press, 1973.
- Durkheim, E. (1938) *L'Evolution pédagogique en France*, Paris: Alcan; prev. P.Collins kot *The Evolution of Educational Thought: Lectures on the Formation and Development of Secondary Education in France*, London: Routledge, 1977.
- Eurypedia, European Encyclopedia of National Education Systems*, United Kingdom, Primary Education, https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/United-Kingdom-England:Primary_Education. Pridobljeno 3. 5. 2015.
- Marx, K. (1979). *Teze o Feuerbachu*, MEID, II. zv., Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Foucault, M. (2004). *Nadzorovanje in kaznovanje*, Ljubljana: Krtina.
- Halliday, M.A.K. (1973) *Exploration in the Function of Language*, London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. (1978) *Language as a Social Semiotic*, London: Longman.
- Holland, J. (1986) 'Social class differences in adolescents' conception of the domestic and industrial division of labour', *C.O.R.E.* 10, 1. http://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_Revolution